

PŘÍSTUP K PŘÍRODĚ: OCHRANA BIODIVERZITY JAKO VEŘEJNÁ SLUŽBA

VOJTĚCH KOTECKÝ

Mgr. VOJTĚCH KOTECKÝ, Ph.D. Zabývá vztahem české ekonomiky a environmentální politiky. Působí v Centru pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy. Deset let byl programový ředitel Hnutí DUHA a člen Rady vlády pro udržitelný rozvoj, poté působil v pražském institutu Glopolis.

Ochrana přírody, ehm, chrání přírodu. Postupně přišla na to, že by ji mohla také obnovovat. Ale postupně se vynořuje ještě jedna rovina: poptávka po dostupnosti přírody.

Česká ochrana přírody k návštěvníkům tradičně přistupuje ze dvou perspektiv: usměrňování návštěvnosti a ekologického vzdělávání, výchovy a osvěty. Obojí je velmi důležité. Usměrňování se hlavně v některých národních parcích a národních přírodních rezervacích stává kritickou nutností. Na spektakulárnějších lokalitách roste koncentrace turistů natolik, že nejen nadměrně zatěžuje biotu, ale také snižuje prožitek přírody. Proto je nutná účinná podpora i kontrola návštěvníků. EVVO úspěšně propracovává postupy interpretace přírody, díky kterým umí se svým publikem konverzovat a nabídnout jim osobní prožitek (viz hlavně Růžička 2019 a další texty v monotematickém čísle FOP 2/2019).

Pomáhá tedy vytvořit vztah k předmětu ochrany i ochraně samotné. Ultimátním účelem v obou případech je podpora biodiverzity per se. Opatření se dělají proto, aby přispívala k ochraně přírody – ať už přímo (usměrňování), nebo nepřímo (interpretace).

Nicméně postupně se vynořuje nová rovina, jež se v příštích letech a dekadách může postupně stávat důležitým požadavkem i dodatečnou příležitostí pro ochranu přírody. Akademická komunita, „policymakeři“ i profesionální ochrana přírody více a více uvažují o tom, že důležitým úkolem veřejné politiky je také zajišťovat přístup k přírodě. Důležitost přírody pro každodenní život přirozeně není nic originálního – především urbánní zeleň vnímáme jako důležitou veřejnou službu přinejmenším od osmnáctého století. Několik věcí však přibylo. Za prvé celkem banální postřeh, že kontakt s přírodou, důležitý pro kvalitu života, nemusí být

London Wetland Centre: Mokřad jako metropolitní atrakce. Foto Wiki Commons - WWT London Wetland Centre

Při dobrém designu může biodiverzita být také rekreační příležitostí. Foto Zdeněk Hromádka

pouze kontaktem s dřevinami a anglickým trávníkem. Prožitky přírody přináší také jiné biotopy či fenomény a hlavně: výzkum naznačuje, že mezi ně nejspíš patří také biodiverzita nebo percepce biodiverzity. Za druhé kontakt s přírodou i biodiverzita sama se ukazují být důležité pro psychickou pohodu a mentální zdraví, na něž se soustřeďuje rostoucí pozornost medicíny i medicínské politiky (Aerts et al. 2018, Marselle et al. 2019, Marselle et al. 2021). Za třetí k poptávce mohou přispívat demografické a sociální trendy, které charakterizují Evropu v posledních desetiletích: urbanizace, rostoucí příjmy, proměna profesní struktury populace a větší dostupnost volného času.

Poptávka po větším osobním kontaktu s biodiverzitou může mít masivní význam také pro biodiverzitu samu. Větší kontakt pravděpodobně implikuje větší nabídku. Proto se může stát legitimní motivací pro konkrétní praktické projekty, počínaje vyčleněním větších ploch pro ambicióznější záměry ekologické obnovy a konče systematickým umisťováním drobných intervencí v urbánních prostorech. Možná

ještě důležitější je nepřímý přínos. Stává se příležitostí, jak proměňovat očekávání, jež společnost od krajiny má, a tím posilovat podporu pro ochranu přírody. A prestiži oboru nesporně také pomůže, pokud ho naše publikum začne vnímat coby veřejnou službu, která přírodu poskytuje, otevírá ji, zve do ní a provádí po ní.

Zajišťování přístupu k přírodě coby veřejné služby je samozřejmě separátní (a paralelní) úkol vedle klasické správy chráněných území, která slouží především ochraně biodiverzity a teprve ve druhém plánu také pracují s návštěvníky. Pokud se z ní bude postupně stávat explicitní nový úkol, musí se přirozeně provozovat jinak než běžný management návštěvnosti. London Wetland Centre vzniklo přestavbou ze čtyř viktoriánských vodárenských nádrží několik kilometrů od centra britské metropole (Reeves et al. 2019). Na rozloze 42 hektarů ho tvoří mozaika rákosin, otevřené hladiny, šterkových ostrůvků a mokřích luk. Slouží jako hnízdní biotop břehulí nebo rybáků obecných, řady druhů bahňáků a kachen. Kromě chodníků, soustavy pozorovatelů, návštěvnického střediska a popularizač-

ních vycházek ovšem nabízí také kavárnu, obchod, minizoo mokřadních exotů, lezecskou stěnu, lanové centrum nebo programy moderního umění. Je originálním řešením, jak vytvořit cíl rodinných výletů, reflektovat životní styl metropolitní populace, přivést k biodiverzitě netradiční segmenty společnosti – a přitom vytvořit robustní soustavu biotopů s vysokou hodnotou.

Podobnou práci přirozeně nemůže zajistit stávající ochrana přírody s aktuálními personálními kapacitami, rozpočty a kompetencemi. Přinejmenším bude vyžadovat novou expertizu a hlavně financování. K realizaci konkrétních projektů jsou možná často lépe situovány jiné instituce – dejme tomu magistráty velkých měst – a státní ochrana přírody by měla mít spíše inspirační a poradenskou roli. V každém případě bude trvat řadu let, než k ní dospěje krok po kroku, dílčími iniciativami, experimenty a postupným osaháváním terénu.

Pokud se ovšem tímto směrem má vydávat (a poptávka po něm patrně poroste), bude nezbytné v první řadě pracovat na nezbytné expertize, která ledaskdy vybočuje z dosavadních zkušeností ochrany přírody. Patrně je několik výzkumných priorit, do kterých by mělo smysl investovat:

- **Data o kontaktu s přírodou:** Kromě návštěvnosti chráněných území bude potřeba získávat systematictější přehled kdo, kde, jak a proč se dostává do kontaktu s přírodou.

- **Management v periurbánních a urbánních kontextech:** Poskytování kontaktu s přírodou se musí odehrávat především tam, kde lidé nejčastěji bývají. Česká ochrana biodiverzity už v tomto směru mnoho odpracovala. Bude nezbytné na tyto výsledky navazovat a hledat praktická řešení, jak ekologickou obnovu i průběžný management biodiverzity včleňovat do rutinní správy města.

- **Integrace biodiverzity do modrozelené infrastruktury:** Nové téma plánování a řízení měst se vynořuje především v souvislosti s adaptací na změny klimatu. Bude potřeba hledat praktická řešení, jak zajistit, aby se biodiverzita stala jeho nedílnou součástí – což ne úplně vždy platí. Většinou patrně půjde o projekty ve veřejném prostoru. Není ale nereálné prověřovat, jak by se biodiverzita mohla dostávat také do komerční praxe developerských firem.

- **Design návštěvnické infrastruktury:** Stávající řešení se většinou soustřeďují na

Přístup k biodiverzitě umožňuje novou rovinu prožitků z přírody. Foto Wiki Commons

potřeby chráněných území, kde realizace nejčastěji vznikají. V nových kontextech by infrastruktura ledaskdy mohla a možná i měla vypadat jinak. Může například klást větší důraz na komfort a vyžití uživatelů, jak ukazuje příklad z Londýna.

• **Interpretační postupy:** Výzkum nepřekvapivě ukazuje, že lidé nejspíš mají lepší kontakt s biodiverzitou, kterou rozpoznají. Proto bude potřeba klást velký důraz na výběr a cílenou prezentaci skupin nebo fenoménů, které uživatele mohou zaujmout. Lze

tu využívat excelentní expertizu, která se postupně kumuluje na správách národních parků, v AOPK ČR, některých neziskových organizacích a institucích EVVO nebo také zoologických a botanických zahradách.

• **Nové zdroje financování:** Dobře designované a umístěné projekty mohou přivést netradiční finanční zdroje, které bude nezbytné prověřovat. Mohly by přispívat například zdravotní pojišťovny ze svých rozpočtů na prevenci? Nebo komerční developéři?

• **Neobvyklá partnerství:** Ochrana přírody bude muset navazovat kontakty s nezvyklými obory, jako je psychiatrie, služby pro seniory nebo sport (Wheeler et al. 2020), porozumět jejich potřebám či expertize a adaptovat na ně svá řešení.

Kromě toho je samozřejmě potřeba lépe porozumět nastupujícímu trendu a prověřovat, kde a jak může pomoci také v opačném směru. Poptávka po přístupu k biodiverzitě je samozřejmě důležitou příležitostí pro ochranu přírody, která by měla najít a využít možnosti k synergickým řešením.

LITERATURA:

R., Honnay, O., Van Nieuwenhuysse, A., 2018. Biodiversity and human health: mechanisms and evidence of the positive health effects of diversity in nature and green spaces. *British Medical Bulletin* 127: 5–22.

Marselle, M. R., Stadler, J., Korn, H., Irvine, K. N., Bonn, A. (eds.), 2019. *Biodiversity and health in the face of climate change.* Springer, Cham.

Marselle, M. R., et al., 2021. Pathways linking biodiversity to human health: a conceptual framework. *Environment International* 150: 106420.

Reeves, J. P., Knight, A. T., Strong, E. A., Heng, V., Neale, C., Cromie, R., Vercammen, A., 2019. The application of wearable technology to quantify health and wellbeing co-benefits from urban wetlands. *Frontiers in Psychology* 10: 1840.

Růžička, T., 2019. Naučme se prezentovat přírodu. *Fórum ochrany přírody* 2/2019: 13–15.

Wheeler, M., Grossinger, R., Ndayishimiye, E., Spotswood, E., Galt, R., Carbone, G., 2020. *Sports and urban biodiversity: a framework for achieving mutual benefits for nature and sports in cities.* IUCN–SFEI, Gland–San Francisco.